

จดหมายข่าว (E-Newsletter: Agri. Policy Research)

งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตร

ปีที่ 1 ฉบับที่ 3

ประจำเดือน ตุลาคม – ธันวาคม 2556

ความเบื้องต้น

โดย รศ.สมพร อิศวิลานนท์ และ ดร.ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์
สถาบันคลังสมองของชาติ

เนื้อหาในจดหมายข่าว “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตร” ฉบับที่ 3 นี้ ยังคงนำเสนอประเด็นที่มีความต่อเนื่องจากจดหมายข่าวฉบับแรกและฉบับที่ 2 ในด้านนโยบายข้าว ซึ่งเป็นการนำเสนอผลการศึกษาจากโครงการวิจัย “บทวิเคราะห์โครงการช่วยเหลือชาวนาของภาครัฐในด้านการขายผลผลิตเมื่อสิ้นสุดฤดูเก็บเกี่ยว” โดยมีคุณอุซุก ด้วงบุตรศรี จาก Michigan State University เป็นผู้ศึกษา โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นหนึ่งในโครงการวิจัยที่สำนักประสานงานชุดโครงการ “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย” ซึ่งได้ดำเนินงานร่วมกันระหว่างสถาบันคลังสมองของชาติและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้การสนับสนุน

งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายในการตอบโจทย์เชิงนโยบายโดยการวิเคราะห์เทียบให้เห็นความต่างระหว่างนโยบายรับจำนำข้าวเปลือกและนโยบายประกันรายได้ขั้นต่ำว่า ส่งผลต่อสวัสดิการทางสังคม (social welfare) ของกลุ่มคนที่เป็นเป้าหมายอย่างไร การศึกษามีทั้งการสร้างกรอบแนวคิดทางทฤษฎีและการศึกษาเชิงประจักษ์เพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ เป็นงานวิจัยที่ดีและมีคุณภาพชิ้นหนึ่ง

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาจดหมายข่าวฉบับนี้ จะมีส่วนช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจัดทำโครงการได้รับทราบและนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประกอบการตัดสินใจ เพื่อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจข้าวไทยและชาวนาต่อไป ✨

“บทวิเคราะห์โครงการช่วยเหลือชาวนาของภาครัฐ ในด้านการขยายผลผลิตเมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยว”

ศึกษาโดย อุษุก ด้วงบุตรศรี Michigan State University

ในอดีต ข้าวถือเป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้เข้าประเทศจำนวนมากและเกษตรกรไทยส่วนมากประกอบอาชีพทำนา แต่ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาภาคอุตสาหกรรมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้สัดส่วนของมูลค่าการส่งออกข้าวไทยต่อมูลค่าสินค้าส่งออกทั้งหมดลดลงเป็นอย่างมาก อีกทั้งในช่วงสิบปีที่ผ่านมาประเทศผู้ผลิตข้าวรายใหญ่ อาทิเช่น จีน เวียดนาม และอินเดีย มีการเพิ่มการผลิตข้าวสะสมสต็อกข้าวให้มีปริมาณเพียงพอต่อความบริโภคภายในประเทศ เพื่อลดปริมาณนำเข้าและลดผลกระทบจากการผันผวนของราคาข้าวในตลาดโลก

ผลผลิตข้าวของโลกในแต่ละปีประมาณ 450 ล้านตัน มีเพียง 35 ล้านตันเป็นปริมาณการค้าข้าวในตลาดโลก ภายใต้การแข่งขันในตลาดการค้าข้าวที่ทวีความรุนแรงจากปริมาณการค้าในระดับที่เบาบาง (ไม่ถึงร้อยละ 10 จากปริมาณการผลิตข้าวโลก) และรวมถึงแรงกดดันภายในประเทศ ได้แก่ ราคาปัจจัยการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น การขาดแคลนแรงงาน ตลอดจนการแทรกแซงด้านราคาในตลาดข้าวของรัฐบาลผ่านโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ซึ่งส่งผลให้ราคาข้าวเปลือกในประเทศปรับตัวสูงขึ้น พร้อมๆ กับปริมาณสต็อกข้าวที่เพิ่มสูงขึ้น จากการรับซื้อในราคาสูงแต่ไม่สามารถระบายออกสู่ตลาดส่งออกได้ เนื่องด้วยราคาข้าวเฉลี่ยในตลาดส่งออกนั้นต่ำกว่าราคารับจำนำ

ทั้งโครงการรับจำนำข้าวเปลือกและโครงการประกันรายได้ขั้นต่ำต่างก็มีจุดประสงค์เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรที่ทำนา ซึ่งสร้างแรงจูงใจให้เพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกข้าวแทนการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มขึ้นถึง 15 ล้านไร่ ในช่วงปี 2531-40 ถึง 2541-55 ในที่นี้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังเกือบ 10 ล้านไร่ และกว่า 3 ล้านไร่อยู่ในภาคกลางซึ่งมีระบบชลประทาน แต่ขณะที่ชาวนาที่ยากจนส่วนมากอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีพื้นที่ชลประทานไม่ถึงร้อยละ 10 จึงมีเพียงส่วนน้อยที่สามารถปลูกข้าวนาปรังได้ จึงเกิดเป็นข้อโต้แย้งว่าโครงการรับจำนำข้าวเปลือกในปัจจุบัน ชาวนาที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์ด้วยข้อจำกัดหลายประการ

ข้อถกเถียงว่าโครงการรับจำนำเปลือกหรือประกันรายได้ขั้นต่ำสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกข้าว โครงการใดเหมาะสำหรับสถานะตลาดข้าวในปัจจุบันมากกว่ากัน ยากที่จะมีความเห็นพ้องตรงกันเพราะแต่ละโครงการเอื้อประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่อุปทานข้าวแตกต่างกัน แม้แต่ความเห็นและความพึงพอใจที่ต่างกันในกลุ่มเกษตรกรเอง อาจเนื่องมาจากลักษณะครัวเรือน สังคม ทักษะคิดต่อความเสี่ยง และข้อจำกัดด้านการเงินของแต่ละครัวเรือนที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโครงการทั้งสองประกาศใช้ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน จึงไม่สามารถเปรียบเทียบได้ว่าเกษตรกรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจะพึงพอใจโครงการใดมากกว่ากัน ✕

“...ข้อถกเถียงว่า
โครงการรับจำนำ หรือประกัน
รายได้ขั้นต่ำ... โครงการใด
เหมาะสมกับสถานะตลาดข้าวใน
ปัจจุบันมากกว่ากัน...”

✘ ประเด็นคำถามในการศึกษา

(1) โครงการรับจำนำข้าวเปลือกเมื่อเทียบกับประกันรายได้ขั้นตํานั้น ส่งผลกระทบต่อตลาดข้าวโดยรวมของไทยแตกต่างกันอย่างไร

(2) โครงการรับจำนำข้าวเปลือกเมื่อเทียบกับประกันรายได้ขั้นตํานั้น และส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกรอย่างไร และเมื่อใช้ความผันผวนของรายได้และทัศนคติของเกษตรกรต่อความเสี่ยงเป็นเกณฑ์ เกษตรกรจะมีแนวโน้มพอใจโครงการใดมากกว่ากัน

✘ กรอบแนวคิดในการศึกษา

เพื่อตอบประเด็นคำถามข้อ (1) การวิเคราะห์ระดับมหภาค โดยเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสวัสดิการทางสังคมระหว่างสองโครงการ คือ โครงการประกันรายได้ขั้นตํา โดยใช้ข้อมูลนาปี 2553/54 กับโครงการรับจำนำข้าวเปลือก โดยใช้ข้อมูลนาปี 2548/49^{/*} เพื่อวิเคราะห์ว่าผลประโยชน์จากเงินสนับสนุนของรัฐบาลนั้น แบ่งสรรไปยังผู้ผลิตและผู้บริโภคในจำนวนที่แตกต่างกันอย่างไร และจำนวนใดที่อยู่ในรูปผลประโยชน์ที่สังคมสูญเสีย หรือกล่าวคือ การขาดประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์

ในขณะที่การตอบประเด็นคำถามข้อ (2) โดยเปรียบเทียบว่าความพอใจของเกษตรกร โดยใช้แบบจำลองที่สมมติให้เกษตรกรมีโอกาสเลือกช่องทางการขายข้าว 7 ช่องทาง กล่าวคือ

ภายใต้โครงการ / สัญลักษณ์	หมายเหตุ
รับจำนำ / PSP	ไม่จำกัดปริมาณ
รับจำนำจำกัดวงเงิน / PSP(LM350K)	จำกัดวงเงินรับจำนำ 350,000 บาท/ครัวเรือน
รับจำนำจำกัดวงเงิน / PSP(LM175K)	จำกัดวงเงินรับจำนำ 175,000 บาท/ครัวเรือน
ประกันรายได้จำกัดวงเงิน / DPP(LM)	จำกัดข้าวหอมมะลิ 14 ตัน/ครัวเรือน และข้าวเจ้า 25 ตัน /ครัวเรือน
ไม่เข้าร่วมโครงการรับจำนำ / NPSP	
ไม่เข้าร่วมโครงการประกันรายได้ / NDPP	
ไม่มีการแทรกแซง / No Gov (NG)	

ทั้งนี้ได้อาศัยหลักการวิเคราะห์การตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง โดยใช้แบบจำลอง Stochastic Efficiency with Respect to a Function ในการจัดลำดับความพึงพอใจของครัวเรือนชาวนาผู้ปลูกข้าวหอมมะลิและข้าวเจ้าต่อช่องทางการขาย 7 ช่องทาง ใช้ตัวแปรในการชี้วัด คือ ค่าทัศนคติต่อความเสี่ยง (risk aversion) และการแจกแจงของรายได้สุทธิ (net income distribution) ภายใต้สถานการณ์ต่างๆ

ในการจำลองราคาข้าวภายใต้การดำเนินงานของแต่ละโครงการนั้น ใช้ข้อมูลค่าเฉลี่ยราคาข้าวเปลือกในประเทศ ราคาข้าวสารส่งออกจากไทย เวียดนาม สหรัฐอเมริกา และปากีสถาน ในฤดูกาลผลิตนาปี/ปรัง ตั้งแต่ปี 2530 ถึง ปี 2555

พร้อมกันนี้ข้อมูลความคิดเห็นได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิปี 2555/56 ในพื้นที่ จ.บุรีรัมย์ จำนวน 371 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็นครัวเรือนในพื้นที่เขตชลประทานจำนวน 162 ครัวเรือน และนอกเขตชลประทานจำนวน 209 ครัวเรือน

“...ประกันรายได้ขั้นตํา
นาปี 2553/54
เกี่ยวกับ
รับจำนำข้าว นาปี 2548/49^{/*}..”

หมายเหตุ ^{/*} ก่อนรัฐบาลพรรคเพื่อไทย

✧ สรุปผลการศึกษา

จากประเด็นคำถามในการศึกษาที่ (1) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสวัสดิการทางสังคมระหว่างสองโครงการพบว่า ภายใต้โครงการรับจำนำข้าวเปลือกนั้นก่อให้เกิดส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (PS + CS) 1,572 ล้านบาท ในขณะที่โครงการประกันรายได้ขั้นต่าก่อให้เกิดส่วนเกินทางเศรษฐกิจ 41,102 ล้านบาท หรือร้อยละ 99 ของเงินงบประมาณ

โครงการรับจำนำฯ ก่อให้เกิดการขาดดุลการค้ามากกว่า โครงการประกันรายได้ฯ เกือบ 5 เท่า จากการปรับตัวลดลงของราคาข้าวทั้งในและต่างประเทศ

สวัสดิการทางสังคมที่สูญเสียไปภายใต้โครงการรับจำนำฯ สูงถึงร้อยละ 12 (5.38 พันล้านบาท) ของเงินงบประมาณ ในขณะที่ภายใต้โครงการประกันรายได้ขั้นต่ามีการสูญเสียสวัสดิการทางสังคมเพียงร้อยละ 1 (0.21 พันล้านบาท) ของเงินงบประมาณ

“...โครงการรับจำนำก่อให้เกิดการสูญเสียสวัสดิการทางสังคมมากกว่า โครงการประกันรายได้ขั้นต่ำ....”

หน่วย: ล้านบาท

	โครงการรับจำนำข้าวเปลือกปี 2548/49	โครงการประกันรายได้ขั้นต่ำปี 2553/54
เงินงบประมาณของภาครัฐ ^{/*}	44,797.02	41,310.55
การเปลี่ยนแปลงของส่วนเกินผู้ผลิต (Producer Surplus: PS)	13,841.60	40,328.00
การเปลี่ยนแปลงของส่วนเกินผู้บริโภค (Consumer Surplus: CS)	-12,269.17	773.58
มูลค่าการขาดดุล	2,114.47	465.37
การสูญเสียสวัสดิการทางสังคม (Deadweight loss)	5,383.13	208.97
สัดส่วนการสูญเสียสวัสดิการทางสังคมต่อเงินงบประมาณ	12%	1%

หมายเหตุ: ^{/*} งบประมาณของภาครัฐในที่นี้ คือ เงินที่รัฐบาลจ่ายให้กับชาวนาที่นำข้าวมาขายภายใต้โครงการรับจำนำ / เงินชดเชยโครงการประกันรายได้ ในกรณีที่ราคาตลาดต่ำกว่าราคาประกัน

การคำนวณค่าสวัสดิการสังคมในตารางข้างต้น กรณีของโครงการรับจำนำฯ คำนวณจากค่าความยืดหยุ่นเส้นอุปทาน (E_S) เท่ากับ 0.045 / ค่าความยืดหยุ่นเส้นอุปสงค์ (E_D) เท่ากับ -2.451 ส่วนโครงการประกันรายได้ฯ คำนวณจาก $E_S = 0.045 / E_D = -2.334$

ซึ่งหากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ค่าความยืดหยุ่นของเส้นอุปทานและเส้นอุปสงค์เพิ่มมากขึ้น ก็จะก่อให้เกิดค่าการสูญเสียสวัสดิการทางสังคมมากขึ้นเช่นกัน

✂ สรุปผลการศึกษา (ต่อ)

จากประเด็นคำถามในการศึกษาที่ (2) พบว่า

“...ปัจจัยที่มีผลต่อความพอใจ
ได้แก่ ราคารับจำหน่าย/ประกัน
ความผันผวนของผลิต และ
ความผันผวนของราคา
ข้าวเปลือกในตลาด...”

“...เมื่อกำหนดราคารับจำหน่ายและ
ประกัน ข้าวหอมมะลิที่ตันละ
2 หมื่น ข้าวเจ้าตันละหมื่นห้า
เกษตรกรพอใจทั้งสอง
โครงการพอๆ กัน
แม้จะมีการจำกัดวงเงินรับจำหน่าย
ที่ 3 แสนห้า ก็ตาม...”

“...เมื่อกำหนดราคารับจำหน่ายและประกัน
ข้าวหอมมะลิที่ตันละ
9 พัน ข้าวเจ้าตันละ 6 พันห้า
และจำกัดวงเงินจำหน่ายไว้ที่
175,000 บ./ครัวเรือน
เกษตรกรยังคงพอใจ
ทั้งสองโครงการพอๆ กัน...”

เมื่อกำหนดราคารับจำหน่ายข้าวเปลือกและราคาประกันขั้นต่ำข้าวหอมมะลิไว้ที่ตันละ 20,000 บาท และข้าวเจ้าไว้ที่ตันละ 15,000 บาท ดังที่ปรากฏในปี 2555/56 พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเจ้าในภาคกลาง และผู้ปลูกข้าวหอมมะลิในภาคอีสานพอใจทั้งสองโครงการพอๆ กัน ถึงแม้จะมีการจำกัดวงเงินรับจำหน่ายไว้ที่ 350,000 บาท/ครัวเรือน เกษตรกรยังคงพอใจในโครงการโครงการรับจำหน่าย ไม่ได้แตกต่างจากในกรณีไม่จำกัดวงเงิน ซึ่งสอดคล้องกับสถานะตลาดข้าวและศักยภาพการผลิตของเกษตรกรกล่าวคือโครงการจำหน่ายข้าวแบบไม่จำกัดวงเงินนั้นไม่เหมาะสม

นอกจากนี้ พบว่าโครงการรับจำหน่าย ยังสร้างผลพลอยได้ให้กับเกษตรกรผู้ไม่เข้าร่วมโครงการฯ โดยประโยชน์ที่ได้รับมาจากราคาข้าวในตลาดที่เพิ่มสูงขึ้นนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรต้องแบกรับความเสี่ยงจากความผันผวนที่สูงขึ้นของรายได้เช่นกัน

ในการวิเคราะห์ทางเลือกเชิงนโยบาย เพื่อลดภาระรายจ่ายด้านงบประมาณ โดยกำหนดสถานการณ์ให้ราคารับจำหน่ายข้าวเปลือกและราคาประกันขั้นต่ำข้าวหอมมะลิไว้ที่ตันละ 9,000 บาท และข้าวเจ้าไว้ที่ตันละ 6,500 บาท ดังที่ปรากฏในปี 2549/50 พบว่าเกษตรกรยังพอใจทั้งสองโครงการพอๆ กัน อีกทั้งเมื่อมีการลดวงเงินรับจำหน่ายแต่ละครัวเรือนไว้ที่ 175,000 บาทก็ตาม สะท้อนว่า ในปี 2549/50 การที่รัฐบาลกำหนดวงเงินไว้ที่ครัวเรือนละ 350,000 บาท นั้นอาจจะสูงเกินไป ซึ่งเมื่อลดวงเงินลงมาถึงหนึ่งความพึงพอใจของเกษตรกรก็มีได้เปลี่ยนไป

“...สะท้อนว่า ในปี 2549/50 การ
ที่รัฐบาลกำหนดวงเงินไว้ที่
ครัวเรือนละ 350,000 บาท นั้น
อาจจะสูงเกินไป...”

✂ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นว่าทั้งโครงการรับจำนำข้าวเปลือกและโครงการประกันรายได้ขึ้นต่ำสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ต่างก็ก่อให้เกิดการสูญเสียสวัสดิการทางสังคม โดยรัฐจะมีภาระทางด้านงบประมาณตามมา แต่หากรัฐบาลจำเป็นต้องนำโครงการใดโครงการหนึ่งจากสองโครงการนี้มาใช้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทางการเมืองหรือด้วยเหตุผลทางสังคม ก็ควรที่จะกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ที่ได้รับประโยชน์อย่างชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะหากพึงประสงค์ให้ความช่วยเหลือกับเกษตรกรขนาดเล็กที่ยากจน ก็ควรกำหนดเงื่อนไขให้ชัดเจน ทั้งนี้เพราะโครงการทั้งสองต่างก็สร้างแรงจูงใจกับเกษตรกรบางกลุ่ม มีจะส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรการผลิตที่ไม่เหมาะสมตามมา

นอกจากนี้ ภายใต้โครงการรับจำนำข้าวเปลือก รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับประเด็นขีดความสามารถในการเข้าถึงประโยชน์ของเกษตรกรที่ทำนาในสภาพแวดล้อมการผลิตที่แตกต่างกัน อาทิเช่น เกษตรกรในภาคอีสานซึ่งทำนาในพื้นที่น้ำฝนนั้นส่วนมากเพาะปลูกในพื้นที่ขนาดเล็ก เพาะปลูกได้ปีละครั้ง และผลผลิตส่วนใหญ่นำมาบริโภคในครัวเรือน จึงมีผลผลิตไม่มากพอที่จะคุ้มกับค่าขนส่งหรือเวลาในการนำไปขาย ณ จุดรับจำนำที่รัฐบาลกำหนดไว้ ส่วนเกษตรกรในพื้นที่ชลประทาน ที่มีความเสี่ยงต่ำ เพาะปลูกได้หลายครั้งในรอบปี มีผลผลิตต่อไร่สูงควรจะจำกัดการได้รับสิทธิในการได้รับประโยชน์จากโครงการ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรม

ในกรณีของโครงการประกันรายได้ขึ้นต่ำนั้น รัฐบาลควรกำหนดพื้นที่การใช้สิทธิรับเงินชดเชยให้สอดคล้องกับลักษณะครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย เช่น หากเกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกขนาดเล็ก คือกลุ่มที่ต้องเผชิญกับความผันผวนของรายได้มาก พื้นที่การใช้สิทธิก็ควรครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดของชาวนาในกลุ่มนี้ นอกจากนี้ การคำนวณจำนวนเงินชดเชยก็ควรมีความแม่นยำมากขึ้น เพื่อไม่ให้เงินชดเชยนั้นต่ำกว่าที่ควรได้

ในอีกมิติหนึ่งของการจัดทำนโยบายการแก้ปัญหารายได้ตกต่ำนั้น ไม่ควรจะใช้นโยบายในด้านการยกระดับราคาเพื่อแทรกแซงกลไกตลาดเพียงแง่มุมเดียว ภาครัฐควรคำนึงถึงการสร้างกลไกให้เกิดการปรับตัวไปสู่การผลิตพืชที่มีมูลค่าต่อหน่วยสูง และในขณะเดียวกันก็ควรปรับศักยภาพในการผลิตให้กับเกษตรกรที่ทำนา โดยเฉพาะผลผลิตภาพการผลิตต่อหน่วยของแรงงานให้สูงขึ้น มีต้นทุนการผลิตที่ลดลง และรวมถึงการเพิ่มศักยภาพการตลาด ซึ่งกลไกดังกล่าวจะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับภาคการเกษตรไทยในระยะยาวตามมา

ผู้ที่สนใจสามารถอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

หมายเหตุ: จดหมายข่าวฉบับปรับปรุง เดือน มีนาคม 2557

✂ จัดทำโดย

สำนักประสานงาน “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย”

สถาบันคลังสมองของชาติ ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ดร.ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์ โทร. 02 640 0461 ต่อ 114 Email piyatat@knit.or.th

www.knit.or.th/apr

“...รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับนโยบายด้านอื่นๆ อาทิเช่น เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มศักยภาพทางการตลาด นอกเหนือจากนโยบายด้านราคาเพียงด้านเดียว...”
